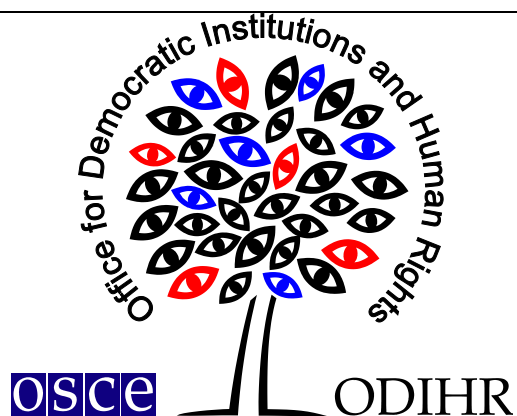

Warszawa, 22 maja 2018

Opinia nr: CRIM-POL/325/2018 [TO]

www.legislationline.org

OPINIA DOTYCZĄCA

DEFINICJI TORTUR I BEZWZGLĘDNEGO ZAKAZU

ICH STOSOWANIA W POLSKIM

USTAWODAWSTWIE

Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE
Ulica Miodowa 10 PL-00-251 Warszawa tel. +48 22 520 06 00 faks +48 22 520 0605

*Niniejsza Opinia jest również dostępna w języku angielskim
Wersja angielska pozostaje jedyną oficjalną wersją dokumentu.*

Spis treści

I. WPROWADZENIE	3
II. ZAKRES OCENY	3
III. STRESZCZENIE	4
IV. ANALIZA I ZALECENIA	6
1. Obowiązki międzynarodowe, instrumenty regionalne i zobowiązania OBWE	6
2. Dotychczasowe ustawodawstwo zakazujące tortur w Polsce.....	7
<i>2.1 Wykładnia prawna</i>	<i>8</i>
3. Podstawowe elementy definicji tortur.....	9
<i>3.1 Charakter, zamiar i cel aktu tortur</i>	<i>9</i>
<i>3.2 Udział funkcjonariusza państwowego</i>	<i>10</i>
4. Dodatkowe podstawowe wymogi wykraczające poza definicję tortur	12
<i>4.1 Obowiązek państwa do przeprowadzenia dochodzenia, ścigania i karania</i>	<i>12</i>
<i>4.2 Prawo do zadośćuczynienia</i>	<i>13</i>
<i>4.3 Zasada „non-refoulement”</i>	<i>14</i>
<i>4.4 Zasada wyłączenia dowodów</i>	<i>14</i>
ZAŁĄCZNIK I: WYCIĄG Z ODPOWIEDNIEGO USTAWODAWSTWA	16
ZAŁĄCZNIK II: PRZYKŁADY DEFINICJI TORTUR	17

I. WPROWADZENIE

1. W dniu 9 kwietnia 2018 r. Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich Rzeczypospolitej Polskiej skierowała do Biura ds. Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (dalej „ODIHR”) prośbę o dokonanie oceny polskiego ustawodawstwa w odniesieniu do definicji tortur oraz o podanie przykładów ustawodawstwa zawierających takie definicje z innych jurysdykcji.
2. W dniu 17 kwietnia 2018 r. dyrektor ODIHR odpowiedziała na powyższą prośbę, potwierdzając gotowość Biura do sporządzenia opinii prawnej na temat ustawodawstwa zakazującego tortur, w szczególności w zakresie odpowiednich przepisów kodeksu karnego, w której zostanie dokonana ocena jego zgodności ze zobowiązaniami OBWE w zakresie wymiaru ludzkiego oraz międzynarodowymi obowiązkami w zakresie praw człowieka.
3. Niniejszą Opinię sporządzono w odpowiedzi na wyżej wspomnianą prośbę. ODIHR przeprowadziło tę ocenę w ramach swojego mandatu do udzielania państwom członkowskim OBWE pomocy w realizacji kluczowych zobowiązań OBWE w zakresie wymiaru ludzkiego.

II. ZAKRES OCENY

4. Zakres niniejszej Opinii obejmuje definicję tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania („inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie” określane jest dalej jako „inne złe traktowanie”) w kodeksie karnym Rzeczypospolitej Polskiej w związku z międzynarodowym prawem w zakresie ochrony praw człowieka oraz zaleceniami Komitetu ONZ Przeciwko Torturom. Opinia nie stanowi pełnego i kompleksowego przeglądu całości ram prawnych, odnosi się jednak do pewnej liczby istotnych elementów dotyczących bezwzględnego zakazu tortur i innego złego traktowania wskazanych przez Komitet Przeciwko Torturom w jego sprawozdaniu zawierającym uwagi końcowe dotyczące Polski.
5. Zgodnie z prośbą, Opinia zawiera również załącznik z przykładami definicji tortur z innych jurysdykcji wybranymi na podstawie ich zgodności z prawem międzynarodowym ocenianej w oparciu o opinię Komitetu Przeciwko Torturom. Przykłady te służą jedynie zilustrowaniu dobrej praktyki ustawodawczej w innych jurysdykcjach, a nie wyrażeniu przez ODIHR w dorozumiany sposób jakiegokolwiek opinii lub zalecenia w tym zakresie.
6. W Opinii podniesiono najważniejsze kwestie i wskazano obszary budzące obawy. W trosce o zwięzłość skupiono się w niej głównie na obszarach problematycznych, nie zaś na pozytywnych aspektach regulacji w tej dziedzinie. Poniższe zalecenia są oparte na odpowiednich międzynarodowych obowiązkach w zakresie praw człowieka i zobowiązaniach OBWE.
7. Niniejsza Opinia jest oparta na angielskim tłumaczeniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, polskiego kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego, polskiej ustawy o cudzoziemcach oraz ustawy o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W rezultacie mogą się pojawić błędy wynikające z tłumaczenia.
8. W związku z powyższym ODIHR zaznacza, że niniejsza Opinia nie wyklucza wydania w przyszłości przez ODIHR pisemnych lub ustnych zaleceń bądź uwag na temat ram

prawnych i instytucjonalnych regulujących bezwzględny zakaz tortur i innego złego traktowania.

III. STRESZCZENIE

9. ODIHR z zadowoleniem przyjmuje gotowość Biura Rzecznika Praw Obywatelskich do zasięgnięcia międzynarodowej wiedzy fachowej w zakresie definicji tortur oraz wyraża nadzieję, że niniejsza Opinia dostarczy dalszych wskazówek co do tego, w jaki sposób odpowiednie ustawodawstwo może zostać dostosowane do międzynarodowych obowiązków w zakresie praw człowieka oraz zobowiązań OBWE, w szczególności w zakresie definicji tortur i innego złego traktowania w polskim ustawodawstwie.
10. Bezwzględny zakaz tortur i innego złego traktowania nakłada na państwa szereg zobowiązań, w tym w szczególności dotyczących definiowania tortur i innego złego traktowania w ustawodawstwie krajowym w sposób zgodny z prawem międzynarodowym. Chociaż państwa nie mają obowiązku przyjęcia dokładnej definicji zawartej w Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania („Konwencja ONZ”), powinny one zapewnić zawarcie w ustawodawstwie karnym wszystkich elementów definicji zamieszczonych w art. 1 Konwencji ONZ, które obejmują każde działanie zadające ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne; umyślność; konkretny cel; oraz udział funkcjonariusza państwowego polegający co najmniej na wyrażeniu milczącej zgody.
11. Polska jest stroną pewnej liczby regionalnych oraz międzynarodowych porozumień i układów zakazujących tortur oraz innego złego traktowania. Ponadto prawo do wolności od tortur i innego złego traktowania gwarantuje art. 40 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., w którym stanowi się: „[n]ikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu”. Zakaz stosowania tortur jest ponadto zawarty w kodeksie karnym Rzeczypospolitej Polskiej w rozdziałach „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” (art. 118a i 123), a także „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości” (art. 246 i 247). Chociaż fakt jego uwzględnienia należy przyjąć z zadowoleniem, zakaz ten ma ograniczony zakres, a tortury i inne złe traktowanie nie są wyraźnie zdefiniowane w ustawodawstwie, w szczególności w kodeksie karnym, zgodnie z wymogami Konwencji ONZ. Ponadto kara grożąca za akty tortur na mocy tych przepisów nie odzwierciedla wagi przestępstwa. W swojej opinii końcowej na temat Polski Komitet Przeciwko Torturom zalecił, aby „Państwo-Strona podjęło skuteczne działania legislacyjne w celu włączenia do swego prawa przestępstwa tortur jako odrębnego i szczególnego przestępstwa oraz w celu przyjęcia definicji tortur obejmującej wszystkie elementy określone w art. 1 Konwencji.” Ponadto zauważył, że przepisy kodeksu karnego znajdujące zastosowanie w przypadkach tortur nie odzwierciedlają wagi przestępstwa tortur i jako takie nie przewidują adekwatnej kary dla ich sprawców.
12. Najważniejsze kwestie do rozważenia przez polskie władze dotyczą obowiązku zapewnienia przez Państwa, aby akty tortur stanowiły poważne przestępstwa w ich systemie prawnym, oraz związanej z tym definicji tortur, która powinna obejmować charakter, zamiar i cel aktu tortur, a także udział funkcjonariusza państwowego. W art. 4 Konwencji stawia się wymóg zapewnienia przez każde państwo, aby tortury stanowiły szczególne przestępstwo w krajowym prawie karnym. Dlatego też ODIHR przedstawia następujące kluczowe zalecenia:

Opinia ODIHR dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie

- A) Definicja tortur w polskim ustawodawstwie powinna być wystarczająco szeroka, aby obejmowała wszelkie czyny polegające na naruszeniu integralności osoby, które zostały zakwalifikowane jako tortury i inne złe traktowanie na mocy prawa międzynarodowego, oraz powinna ona obejmować wszystkie elementy przewidziane w art. 1 Konwencji ONZ, w szczególności działanie zadające ostry ból lub cierpienie, a także zamiar i cel działania lub zaniechania. Ponadto w odpowiednim ustawodawstwie należy wyraźnie rozwinąć aspekt pełnej odpowiedzialności Państwa za wszelkie akty tortur popełnione na dowolnym terytorium podlegającym jego jurysdykcji, gdy są one popełniane przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym bądź z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. [pkt 37]
13. Oprócz zdefiniowania tortur i innego złego traktowania jako poważnych przestępstw w ustawodawstwie krajowym, dodatkowe podstawowe wymagania, które należy rozważyć, obejmują obowiązek Państwa do prowadzenia dochodzenia w sprawie wszelkich aktów tortur i innego złego traktowania, ich ścigania oraz karania (art. 12 Konwencji ONZ), zapewnienia ofiarom tortur możliwego do wyegzekwowania prawa do zadośćuczynienia, w tym sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania, (art. 14 Konwencji ONZ), a także pełne wdrożenie zasady *non-refoulement* (art. 3 Konwencji ONZ) oraz zasady wyłączenia dowodów (art. 15 Konwencji ONZ). Wymogi te nie są wyczerpującym katalogiem: wybrano je w oparciu o zalecenia Komitetu Przeciwko Torturom dotyczące Polski, w których wskazano te niedostatki polskiego ustawodawstwa. W związku z tym dodatkowe zalecenia są następujące:
- B) Polska powinna podjąć skuteczne działania legislacyjne, administracyjne i sądowe, aby zapobiec aktom tortur i innego złego traktowania. Przy określaniu kary za akty tortur lub innego złego traktowania, kary przewidziane w przepisach powinny odzwierciedlać poważny charakter popełnionego przestępstwa, ale zgodnie z zaleceniami Komitetu Przeciwko Torturom nie powinny być krótsze niż sześć lat pozbawienia wolności. Ponadto akty tortur powinny zostać wyraźnie wyłączone z wszelkich przepisów o przedawnieniu; [par 42]
- C) Zgodnie z zaleceniem Komitetu Przeciwko Torturom (z 2013 r.) dotyczącym „podjęcia natychmiastowych prawnych i innych środków w celu zapewnienia ofiarom tortur i złego traktowania zadośćuczynienia oraz możliwego do wyegzekwowania prawa do sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania” zaleca się, aby w odpowiednim ustawodawstwie wyraźnie przewidziano skuteczne środki prawne zapewniające zadośćuczynienie dla ofiar tortur i innego złego traktowania; [pkt 44] oraz
- D) Zaleca się, aby w odpowiednim ustawodawstwie zawrzeć przepisy wyraźnie zabraniające wykorzystywania dowodów uzyskanych w wyniku tortur oraz, zgodnie z zasadą wyłączenia dowodów, określające jako niedopuszczalne dowody lub pozasądowe oświadczenia uzyskane w wyniku tortur lub innego złego traktowania. Wykaz ten można również uzupełnić w art. 170 kodeksu postępowania karnego, w którym wymieniono warunki oddalenia wniosku dowodowego. [pkt 51]

IV. ANALIZA I ZALECENIA

1. Obowiązki międzynarodowe, instrumenty regionalne i zobowiązania OBWE

14. Zakaz tortur jest fundamentalnym elementem międzynarodowego prawa w zakresie ochrony praw człowieka. Bezwzględny zakaz stosowania tortur nie może zostać uchylony w żadnych okolicznościach, nawet w stanie wojny lub niebezpieczeństwa publicznego.¹ Państwa mają obowiązek nie tylko powstrzymania się od stosowania lub tolerowania tortur, ale także podjęcia pozytywnych działań w celu zapobiegania im, zapewnienia ofiarom ochrony i wsparcia, zbadania wszelkich zarzutów dotyczących stosowania tortur oraz ukarania winnych. Ogólnie, cała charakterystyka zakazu tortur dowodzi, że są one uznawane za poważne przestępstwo w prawie międzynarodowym.
15. Podstawową zasadę określono w art. 5 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1949 r. (PDPC): „[n]ikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu.” Zakaz tortur i innego złego traktowania włączono później do wielu międzynarodowych traktatów dotyczących praw człowieka, w tym jako art. 7 i 10 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (MPPOiP).²
16. Konwencja ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania jest podstawowym elementem prawa międzynarodowego chroniącego osoby przed torturami i innym złym traktowaniem.³ W art. 1 Konwencji ONZ tortury definiuje się jako „*każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.*”
17. Ponadto Komitet Przeciwko Torturom, który monitoruje wdrażanie Konwencji ONZ, interpretuje obowiązki Państw w zakresie zapobiegania torturom jako niepodzielne, powiązane i współzależne z obowiązkiem zapobiegania innemu złemu traktowaniu, gdyż „warunki skutkujące złym traktowaniem często ułatwiają zadawanie tortur. W związku z tym Komitet Przeciwko Torturom uznaje, że zakaz złego traktowania również

¹ Zakaz tortur jest dobrze ugruntowany na mocy zwyczajowego prawa międzynarodowego jako norma bezwzględnie obowiązująca (*ius cogens*). Ma on najwyższą pozycję w prawie zwyczajowym i jest tak fundamentalny, że zastępuje wszystkie inne układy, z wyjątkiem tych, które są także normami bezwzględnie obowiązującymi.

² Polska ratyfikowała MPPOiP w dniu 18 marca 1977 r. Ponadto zob. Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r., ratyfikowaną przez Polskę w dniu 30 lipca 1980 r., oraz Konwencję o prawach dziecka, ratyfikowaną przez Rzeczpospolitą Polską w dniu 7 czerwca 1991 r. Zob. także [Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami](#).

³ Konwencja ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania przyjęta uchwałą A/RES/39/46 Zgromadzenia Ogólnego w dniu 10 grudnia 1984 r. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 26 lipca 1989 r. i protokół fakultatywny do niej w dniu 15 września 2005 r.

Opinia ODIHR dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie

nie podlega uchyleniu na mocy Konwencji, a zapobieganie mu stanowi skuteczny i niepodlegający uchyleniu środek⁴.

18. W art. 3 europejskiej konwencji praw człowieka (EKPC) odzwierciedlono międzynarodowy obowiązek Państw do wprowadzenia zakazu tortur i innego złego traktowania.⁵ Należy go interpretować w powiązaniu z art. 15 EKPC, w którym stanowi się, że nie można uchylić zobowiązań zawartych w art. 3, co oznacza nałożenie bezwzględnego zakazu tortur i innego złego traktowania. W Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z 1987 r. odwołano się do art. 3 europejskiej konwencji praw człowieka oraz dodatkowo ustanowiono Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (europejski komitet ds. zapobiegania torturom).⁶
19. Państwa uczestniczące w OBWE zobowiązały się zakazać tortur i innego złego traktowania oraz podjąć skuteczne działania legislacyjne, administracyjne, sądowe i inne w celu zapobiegania takim praktykom oraz ich karania.⁷ Ponadto podczas XVII spotkania Rady Ministerialnej OBWE w Atenach (1 grudnia 2009 r.) uczestniczące Państwa oświadczyły, że: „uznają, że tortury są najpoważniejszym przestępstwem [...] oraz zobowiązują się do przestrzegania bezwzględnego zakazu tortur i innego złego traktowania zgodnie z zapisami Konwencji, do pełnego wdrożenia w dobrej wierze jej postanowień oraz działania w pełnej zgodzie z wszystkimi jej zasadami.”

2. Dotychczasowe ustawodawstwo zakazujące tortur w Polsce

20. Polska jest stroną pewnej liczby regionalnych oraz międzynarodowych porozumień i układów zakazujących tortur oraz innego złego traktowania. Ponadto prawo do wolności od tortur i innego złego traktowania gwarantuje art. 40 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., w którym stanowi się: „[n]ikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu.”⁸ Zakaz stosowania tortur jest zawarty w kodeksie karnym Rzeczypospolitej Polskiej, lecz w ograniczonym zakresie. Na przykład w rozdziale „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” przewiduje się, że osoba, która „stosuje tortury lub poddaje osobę okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu” (art. 118a), oraz osoba, która „naruszając prawo międzynarodowe, dopuszcza się zabójstwa [...] poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu” (art. 123 § 2), podlega karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 25 lat.

⁴ Zob. pkt 2 i 3 [komentarza ogólnego nr 2](#) dotyczącego wdrożenia art. 2 przez Państwa-strony (CAT/C/GC/2) z 24 stycznia 2008 r.

⁵ Zob. europejską konwencję praw człowieka (EKPC), która została przyjęta przez Radę Europy w 1950 r. i weszła w życie 3 września 1953 r. W art. 3 nie wskazano jednak elementów składających się na tortury i złe traktowanie, w związku z czym przy definiowaniu aktów tortur w dużej mierze brano pod uwagę orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC).

⁶ [Europejski komitet ds. zapobiegania torturom](#) nie jest organem dochodzeniowym, lecz zapewnia pozasądowy mechanizm prewencyjny mający chronić osoby pozbawione wolności przed torturami i innymi formami złego traktowania. Uzupełnia on w ten sposób pracę sądową wykonywaną przez ETPC.

⁷ Zob. wszystkie [zobowiązania OBWE w zakresie zapobiegania torturom](#). Obejmują one pkt 23.4 [Dokumentu Wiedeńskiego z 1989 r.](#), pkt 20 [Dokumentu Budapeszteńskiego z 1994 r.](#), pkt 16 [Dokumentu Kopenhaskiego z 1990 r.](#) i pkt 21 [Dokumentu Stambulskiego z 1999 r.](#)

⁸ Zob. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. poz. 483).

21. Ponadto w art. 246 kodeksu karnego wskazuje się, że przestępstwo popełnia „[f]unkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą.”⁹ W art. 247 rozszerzono ochronę praw osób pozbawionych wolności, wskazując, że „[k]to znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą prawnie pozbawioną wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.” Kara jest surowsza w przypadku sprawców, którzy działają „ze szczególnym okrucieństwem,” jest nią pozbawienie wolności od roku do lat 10. Kara ta grozi nie tylko za czyny, których funkcjonariusz państwowy bezpośrednio dokonał, ale także za te, do których dopuścił.
22. W kodeksie karnym nie uwzględniono tortur i innego złego traktowania jako odrębnego przestępstwa. Tortury i złe traktowanie są jednak wymienione w kontekście innych przestępstw, tj. innych artykułów kodeksu karnego, o których mowa jest powyżej. Przepisy te nie mają wszakże wystarczająco szerokiego zakresu, aby objąć wszystkie elementy aktów tortur i innego złego traktowania wyraźnie określone w art. 1 Konwencji ONZ, a zatem nie obejmują one wszystkich potencjalnych kontekstów i przestępstw, które mogą się wiązać z torturami i złym traktowaniem. Ponadto kara grożąca za akty tortur na mocy tych przepisów nie odzwierciedla wagi przestępstwa.
23. W swoich uwagach końcowych dotyczących Polski z 2013 r. Komitet Przeciwko Torturom zalecił, aby podjęła ona „skuteczne działania legislacyjne w celu włączenia do swego prawa przestępstwa tortur jako odrębnego i szczególnego przestępstwa oraz w celu przyjęcia definicji tortur obejmującej wszystkie elementy określone w art. 1 Konwencji,”¹⁰
24. Komitet Przeciwko Torturom odnotował ponadto, że Państwo powinno „zapewnić współmierność kar za tortury do wagi przestępstwa” zgodnie z art. 4 ust. 2 Konwencji ONZ oraz „podjąć wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia możliwości pełnego wykonywania prawa osób zatrzymanych do wnoszenia skarg, w tym skarg dotyczących tortur i złego traktowania.”¹¹

2.1 Wykładnia prawna

25. W Polsce istnieją precedensy prawne – przypadki, w których sądy uznały popełnione czyny za tortury. W niedawnej sprawie Sąd Okręgowy w Lublinie, powołując się na Konwencję, wydał 30 stycznia 2018 r. wyrok stwierdzający, że stosowanie kar wobec osób zatrzymanych spełnia definicję tortur. Sąd skazał między innymi odpowiedzialnego

⁹ Zob. Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej z 2016 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137).

¹⁰ Zob. [Uwagi końcowe Komitetu Przeciwko Torturom dotyczące połączonego piątego i szóstego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej](#) i jego zalecenia z dnia 23 grudnia 2013 r.

¹¹ Ponadto w 2016 r. Komitet Przeciwko Torturom, odwołując się do swoich wcześniejszych uwag końcowych, zwrócił się do rządu polskiego o przekazanie szczegółowych informacji na temat działań podjętych w celu przyjęcia w krajowym prawie karnym definicji tortur zgodnej z art. 1 Konwencji. W odpowiedzi, w [siódmym sprawozdaniu okresowym z przeglądu](#) opublikowanym w dniu 20 lutego 2018 r., władze wskazały: „[c]hoć polski k.k. nie zawiera osobnego przestępstwa tortur, to wszystkie elementy określone w definicji tortur w Konwencji są w Polsce penalizowane – stanowią znamiona różnych przestępstw zawartych w k.k. Niezależnie od tego Ministerstwo Sprawiedliwości rozpoczęło prace analityczne mające na celu ocenę tego, czy wprowadzenie definicji tortur do polskiego kodeksu karnego jest uzasadnione”.

za ten czyn funkcjonariusza na trzy lata pozbawienia wolności, a każdego z pomocników na rok pozbawienia wolności.¹²

3. Podstawowe elementy definicji tortur

26. Jak już wskazano, obowiązki międzynarodowe wynikające z bezwzględnego zakazu tortur i innego złego traktowania skutkują nałożeniem na Państwa pewnych zobowiązań. W art. 2 Konwencji ONZ każde Państwo zobowiązuje się do podjęcia skutecznych środków ustawodawczych, administracyjnych, sądowych oraz innych w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją.¹³ Najważniejsze kwestie, które powinny rozważyć polskie władze, dotyczą obowiązku zapewnienia, aby akty tortur stanowiły poważne przestępstwa w ramach polskiego systemu prawnego, a tortury zostały zdefiniowane w ustawodawstwie zgodnie z art. 1 Konwencji ONZ.
27. Chociaż Państwa nie muszą przyjmować dokładnie takiej samej definicji, jak podana w Konwencji ONZ, „znaczne różnice pomiędzy definicją konwencyjną a definicją wprowadzoną do prawa krajowego stanowią rzeczywistą lub potencjalną furtkę dla bezkarności [...] w związku z tym Komitet wzywa każde Państwo-stronę do zapewnienia przestrzegania przez wszystkie jego władze definicji ustalonej w Konwencji do celów określenia obowiązków Państwa.”¹⁴
28. W art. 4 Konwencji ONZ stawia się wymóg zapewnienia przez każde Państwo, aby wszystkie akty tortur stanowiły przestępstwo w jego prawie karnym. Sama definicja tortur powinna obejmować następujące elementy: umyślne zadawanie ostrego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego w konkretnym celu, gdy taki ból lub cierpienie zadawane są (bezpośrednio lub pośrednio) przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.
29. Ponadto w dokumentach opracowanych w ramach międzynarodowych mechanizmów zapobiegania torturom podkreśla się znaczenie uwzględniającej płęć interpretacji tortur oraz potrzebę zwrócenia szczególnej uwagi na takie kwestie, jak gwałty na osobach zatrzymanych, przemoc wobec kobiet w ciąży oraz odmawianie praw reprodukcyjnych, które od dawna uznaje się za wchodzące w zakres definicji znajdującej się w Konwencji.¹⁵

3.1 Charakter, zamiar i cel aktu tortur

30. Czyn stanowi torturę, gdy jest umyślny, powoduje ostre cierpienie fizyczne lub psychiczne i jest popełniany w określonym celu. Zgodnie z wykładnią ONZ stwierdzenie, że dany czyn stanowi torturę, jest „kwalifikacją prawną wydarzenia lub

¹² Zob. komunikat Biura Rzecznika Praw Obywatelskich Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 stycznia 2018 r. Jako że wyrok nie był dostępny w chwili sporządzenia niniejszego dokumentu, ODIHR nie jest w stanie ocenić jego uzasadnienia. Zob. także [wyrok](#) Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 21 marca 2014 r. oraz [wyrok](#) Sądu Apelacyjnego z dnia 30 września 2014 r., w których powołano się na art. 3 EKPC.

¹³ Zob. też pkt 20 Dokumentu Budapeszteńskiego OBWE z 1994 r., w którym stwierdza się, że uczestniczące Państwa „uznają znaczenie ustawodawstwa krajowego mającego na celu eliminację tortur. Zobowiązują się one do przeprowadzenia dochodzenia dotyczącego wszystkich przypadków zarzucanych tortur oraz ścigania sprawców”.

¹⁴ Zob. pkt 9 [komentarza ogólnego nr 2](#) dotyczącego wdrożenia art. 2.

¹⁵ Zob. też [Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ONZ nr A/HRC/31/57](#).

zachowania, opartą na kompleksowej ocenie tego wydarzenia lub zachowania [...] Ze względu na szczególne natężenie lub charakter pewnych czynów, w niektórych przypadkach można je łatwo zakwalifikować jako tortury. W niektórych innych przypadkach należy jednak wziąć pod uwagę podatność ofiary na zagrożenia (wiek, płeć, status itp.), a także środowisko i łączny wpływ różnych czynników, aby ustalić, czy w danym przypadku doszło do tortur bądź też to ostateczne kryterium nie zostało spełnione i należy go uznać za przypadek okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania.”¹⁶ Odnosi się to zarówno do bólu fizycznego, jak i psychicznego oraz cierpienia emocjonalnego.

31. Podczas gdy warunkiem stwierdzenia tortur jest zawsze umyślne i celowe zadawanie bólu lub cierpienia bezsilnej osobie, inne złe traktowanie może polegać na zadawaniu bólu lub cierpienia bez zamiaru umyślnego.¹⁷ Komitet Przeciwko Torturom wyjaśnił dalej, że stwierdzenie zamiaru i celu nie jest związane z subiektywnym badaniem motywacji sprawców, lecz musi wynikać z obiektywnych ustaleń dokonanych w danych okolicznościach.¹⁸ ETPC orzekł również, że w przeciwieństwie do innego złego traktowania tortury polegają na „umyślnym nieludzkim traktowaniu powodującym bardzo poważne i okrutne cierpienie.”¹⁹
32. W związku z tym w definicji należy w należyty sposób uwzględnić element celowości. Powinien on obejmować jako minimum, między innymi, cel uzyskania wyznania, informacji, ukarania, zastraszenia, wywarcia nacisku lub dyskryminacji.²⁰ Pod tym względem w art. 246 polskiego kodeksu karnego przyjęto wykładnię zawężającą, gdyż czyn jest zabroniony tylko wtedy, gdy jest popełniony w celu „uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia.” Ten zakres jest niewystarczający, gdyż nie chroni wszystkich osób, które mogą być poddawane torturom i innemu złemu traktowaniu. Ponadto art. 247 wskazuje, że ochrona dotyczy jedynie osób pozbawionych wolności, podczas gdy do tortur i innego złego traktowania może dochodzić również w innych okolicznościach.

3.2 Udział funkcjonariusza państwowego

33. Jak również wspomniano powyżej, Państwo ponosi odpowiedzialność za akty tortur lub zaniechania popełniane „przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę

¹⁶ Zob. [Sprawozdanie](#) Dobrowolnego Funduszu ONZ na Rzecz Ofiar Tortur dotyczące wykładni pojęcia tortur w świetle praktyki i orzecznictwa organów międzynarodowych (z 2011 r.).

¹⁷ Zob. pkt 32 [Sprawozdania specjalnego sprawozdawcy](#) dotyczącego tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (A/72/178) z dnia 20 lipca 2017 r.

¹⁸ Punkt 9 [komentarza ogólnego nr 2](#) dotyczącego wdrożenia art. 2 przez Państwa-strony (CAT/C/GC/2) z 24 stycznia 2008 r. Specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur uznał ponadto, że czynnikiem odróżniającym tortury od innego złego traktowania „nie jest natężenie zadawanego cierpienia, lecz cel takiego postępowania, zamiar sprawcy i bezsilność ofiary [...]. Okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie [...] oznacza zadawanie bólu lub cierpienia bez celu lub zamiaru oraz nie w sytuacji, gdy dana osoba znajduje się pod faktyczną kontrolą innej osoby” – [Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ONZ dotyczące tortur](#) (A/HRC/13/39).

¹⁹ Zob. [Selmouni przeciwko Francji](#), wyrok z dnia 28 lipca 1999 r.

²⁰ W swoim najnowszym [sprawozdaniu zawierającym uwagi końcowe dotyczące Włoch](#) (z dnia 18 grudnia 2017 r.) Komitet Przeciwko Torturom z zadowoleniem przyjął wprowadzenie przestępstwa tortur jako szczególnego przestępstwa, zauważając jednak: „definicja zawarta w nowym art. 613 *bis* kodeksu karnego jest niepełna, gdyż nie wspomina się w niej o celu czynu wbrew temu, co nakazuje Konwencja ONZ. Ponadto przestępstwo typu podstawowego nie obejmuje określenia cech sprawcy, a mianowicie odniesienia do czynu popełnionego przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą”.

występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.” Artykuł 16 Konwencji ONZ nakłada na Państwa obowiązek pozytywny, wymagając od nich zapobiegania „stosowaniu innych aktów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, nieokreślonych w definicji tortur [...], gdy akty takie dokonywane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym, na skutek ich polecenia lub za ich wyraźną lub milczącą zgodą”. W licznych orzeczeniach ETPC stwierdzał, że Państwo ma obowiązek chronić osoby przed aktami tortur, gdy są one popełniane przez osobę inną niż funkcjonariusz państwowy.²¹

34. Komitet Przeciwko Torturom zauważył, że „w przypadku, gdy władze Państwa lub inne osoby występujące w charakterze urzędowym [...] wiedzą lub mają uzasadnione powody, by sądzić, że funkcjonariusze inni niż państwowi bądź osoby prywatne dopuszczają się aktów tortur lub złego traktowania i nie dochowują one należytej staranności w celu zapobiegania, prowadzenia dochodzenia, ścigania i karania takich funkcjonariuszy innych niż państwowych lub osób prywatnych zgodnie z Konwencją, Państwo ponosi odpowiedzialność, a jego funkcjonariusze powinni być uznawani za sprawców, współsprawców lub osoby w inny sposób odpowiedzialne na mocy Konwencji za wyrażenie wyraźnej lub milczącej zgody na takie niedopuszczalne czyny.”²²
35. Specjalny sprawozdawca ONZ podkreślił również, że „indywidualna odpowiedzialność za współdziałanie w torturach powstaje także w sytuacjach, w których przedstawiciele Państwa sami bezpośrednio nie dopuszczają się tortur lub innego złego traktowania, ale czyny te są popełniane z ich polecenia, za ich zezwoleniem lub za ich milczącą zgodą. Ponadto jako uzasadnienie lub usprawiedliwienie nie mogą być przywoływane rozkazy przełożonych bądź innych władz publicznych.”²³
36. Z zadowoleniem należy przyjąć fakt, że ogólnie art. 246 kodeksu karnego nakłada sankcje na funkcjonariusza publicznego lub tego, który działa na jego polecenie, a w art. 247 zwiększa się sankcje grożące sprawcy, który działa ze szczególnym okrucieństwem, oraz funkcjonariuszowi publicznemu dopuszczającemu do popełnienia takich czynów. Żaden z tych przepisów nie obejmuje jednak wszystkich form udziału państwa wskazanych w Konwencji ONZ.
37. ***Definicja tortur w polskim ustawodawstwie powinna być wystarczająco szeroka, aby obejmowała wszelkie czyny polegające na naruszeniu integralności osoby, które zostały zakwalifikowane jako tortury i inne złe traktowanie na mocy prawa międzynarodowego, oraz powinna ona obejmować wszystkie elementy przewidziane w art. 1 Konwencji ONZ, w szczególności działanie zadające ostry ból lub cierpienie, a także zamiar i cel działania lub zaniechania. Ponadto w odpowiednim ustawodawstwie należy wyraźnie rozwinąć aspekt pełnej odpowiedzialności Państwa za wszelkie akty tortur popełnione na dowolnym terytorium podlegającym jego jurysdykcji, gdy są one***

²¹ Na przykład w sprawie *H.L.R. przeciwko Francji* (nr 24573/94 z dnia 29 kwietnia 1997 r.), Trybunał orzekł: „[ze względu na] obowiązki pozytywne spoczywające na Państwach oraz bezwzględny charakter prawa, o którym mowa, art. 3 miał zastosowanie do nieludzkiego i poniżającego traktowania wynikającego z działań osób prywatnych w przypadku, gdy Umawiające się Państwo, przez swoje działania lub zaniechania, nie wypełniło swoich obowiązków na mocy Konwencji”.

²² Punkt 18 [komentarza ogólnego nr 2](#) dotyczącego wdrożenia art. 2 przez Państwa-strony (CAT/C/GC/2) z 24 stycznia 2008 r.

²³ Zob. pkt 23 [Sprawozdania specjalnego sprawozdawcy w sprawie tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania Juana E. Méndeza](#) z dnia 7 sierpnia 2015 r.

popelniane przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.

4. Dodatkowe podstawowe wymogi wykraczające poza definicję tortur

38. Oprócz zdefiniowania tortur i innego złego traktowania jako poważnych przestępstw w ustawodawstwie krajowym, dodatkowe podstawowe wymagania, które należy rozważyć, obejmują obowiązek Państwa do prowadzenia dochodzenia w sprawie wszelkich aktów tortur i innego złego traktowania, ich ścigania oraz karania (art. 12 Konwencji ONZ), zapewnienia ofiarom tortur możliwego do wyegzekwowania prawa do zadośćuczynienia, w tym sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania, (art. 14 Konwencji ONZ), a także pełne wdrożenie zasady *non-refoulement* (art. 3 Konwencji ONZ) oraz zasady wyłączenia dowodów (art. 15 Konwencji ONZ). Niektóre aspekty omówione poniżej zostały już uwzględnione w innych aktach prawnych, należy jednak je rozwinąć w większym stopniu w celu dostosowania ustawodawstwa do międzynarodowych obowiązków w odniesieniu do bezwzględneho zakazu tortur i innego złego traktowania.²⁴ Brak definicji tortur w ustawodawstwie ma negatywny wpływ na spełnienie tych wymogów i na problem ten należy zwrócić dodatkową uwagę. Wreszcie, wymagania te nie są wyczerpujące, lecz wybrane na podstawie zaleceń Komitetu Przeciwko Torturom dotyczących Polski.

4.1 Obowiązek państwa do przeprowadzenia dochodzenia, ścigania i karania

39. Na mocy art. 12 Konwencji ONZ Państwa są zobowiązane do przeprowadzenia szybkiego, skutecznego i bezstronnego dochodzenia w sprawie wszelkich zarzucanych aktów tortur. Niektórych aspektów tych obowiązków nie uwzględniono w wyraźny sposób w ustawodawstwie, na przykład kary przewidziane w kodeksie karnym za akt tortur wahają się od 3 miesięcy do 25 lat w zależności od wagi popełnionego czynu. Choć nie istnieje formalny standard, którego należy przestrzegać, jeżeli chodzi o długość kary pozbawienia wolności za stosowanie tortur i inne złe traktowanie, w 2002 r. Komitet Przeciwko Torturom zalecił, aby wyroki takie wynosiły od 6 do 20 lat pozbawienia wolności.²⁵ W związku z tym kara grożąca za akty tortur na mocy tych przepisów nie odzwierciedla wagi przestępstwa.

40. Komitet Przeciwko Torturom wyraził opinię, że „amnestie lub inne przeszkody wykluczające niezwłoczne i sprawiedliwe ściganie oraz karanie sprawców tortur lub złego traktowania bądź wskazujące na niechęć do takiego ścigania i karania naruszają zasadę, zgodnie z którą zakaz nie podlega uchyleniu.”²⁶ Na przykład w ustawie o reformie policji w Zjednoczonym Królestwie przewidziano powołanie Niezależnej Komisji ds. Skarg na Policję odpowiedzialnej za rozpatrywanie skarg na działanie policji, a w kodeksie postępowania karnego w Luksemburgu przewiduje się, że po

²⁴ Na przykład niektóre elementy uwzględniono w kodeksie postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. poz. 555), ustawie o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2003 r. poz. 1176) oraz ustawie o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r. poz. 1650).

²⁵ Raport podsumowujący [93. posiedzenie Komitetu \(CAT/C/SR.93\)](#).

²⁶ Zob. pkt 5 [komentarza ogólnego nr 2](#) dotyczącego wdrożenia art. 2 przez Państwa-strony (CAT/C/GC/2) z 24 stycznia 2008 r.

stwierdzeniu, iż doszło do tortur, władze mają obowiązek dokonać ekstradycji domniemanego sprawcy lub go ścigać.²⁷

41. W celu zwalczania tortur wiele Państw uwzględniło w stosownym artykule lub sekcji swoich kodeksów karnych specjalną klauzulę wyraźnie wykluczającą stosowanie ogólnych przepisów prawa karnego dotyczących amnestii i ułaskawienia, a także przedawnienia.²⁸ Polski kodeks karny częściowo spełnia ten wymóg w związku z zapisami art. 105, na mocy których instytucja przedawnienia nie ma zastosowania do zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych (określonych w art. 118a i 123); ze względu jednak na brak definicji tortur w ustawodawstwie nie obejmuje to aktów tortur popełnionych w innym kontekście.
42. ***Polska powinna podjąć skuteczne działania legislacyjne, administracyjne i sądowe, aby zapobiec aktom tortur i innego złego traktowania. Przy określaniu kary za akty tortur lub innego złego traktowania, kary przewidziane w przepisach powinny odzwierciedlać poważny charakter popełnionego przestępstwa, ale zgodnie z zaleceniami Komitetu Przeciwko Torturom nie powinny być krótsze niż sześć lat pozbawienia wolności. Ponadto akty tortur powinny zostać wyraźnie wyłączone z wszelkich przepisów o przedawnieniu.***

4.2 Prawo do zadośćuczynienia

43. W art. 14 Konwencji ONZ przewidziano obowiązek każdego Państwa do zapewnienia w systemie prawnym prawa do zadośćuczynienia dla ofiary aktu tortur. Komitet Przeciwko Torturom w komentarzu nr 3 wskazuje: „Artykuł 14 ma zastosowanie do wszystkich ofiar tortur i aktów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania [...] bez żadnej dyskryminacji, zgodnie z komentarzem ogólnym Komitetu nr 2”. Wymaga to również uchwalenia ustawodawstwa „w szczególności dostarczającego ofierze tortur i złego traktowania skutecznego środka prawnego oraz prawa do uzyskania adekwatnego i odpowiedniego zadośćuczynienia, w tym odszkodowania i najpełniejszej możliwej rehabilitacji.”²⁹

²⁷ Zob. rozdział 30 ustawy o reformy policji w Zjednoczonym Królestwie i Irlandii oraz art. 7 ust. 3 luksemburskiego kodeksu postępowania karnego.

²⁸ Na przykład w Danii na mocy ostatnich zmian w kodeksie karnym i wojskowym kodeksie karnym zniesiono przedawnienie w przypadku przestępstw polegających na stosowaniu tortur, w tym również usiłowania i współudziału, w sprawach karnych. W poprawkach do tureckiego kodeksu karnego z 2013 r. wskazuje się, że odpowiedzialność karna za akty tortur nie podlega przedawnieniu, zgodnie z zaleceniem Komitetu zawartym w poprzednich uwagach końcowych. Zob. też [Sprawozdanie na temat kluczowych zagadnień dotyczących opracowywania ustawodawstwa przeciwdziałającego torturom sporządzone przez Stowarzyszenie na rzecz Zapobiegania Torturom \(z 2013 r.\)](#).

²⁹ Komitet Przeciwko Torturom uznaje również elementy pełnego zadośćuczynienia zgodnie z prawem międzynarodowym i praktyką wskazane w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 60/147 w sprawie podstawowych zasad i wytycznych dotyczących prawa do środka odwoławczego i odszkodowania dla ofiar poważnych naruszeń międzynarodowego prawa w zakresie ochrony praw człowieka i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarne. Ponadto w kodeksie karnym Słowenii stanowi się: „osoba, wobec której stosowane są sankcje karne, nie może być poddawana torturom ani żadnej innej formie okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania. Każda osoba, która została poddana takiemu traktowaniu, ma prawo do zadośćuczynienia”. W kodeksie postępowania karnego Mołdowy stanowi się: „[o]fiara szczególnie poważnego lub wyjątkowo poważnego przestępstwa, ofiara tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania [...] ma również następujące prawa: do pomocy udzielonej zgodnie z prawem przez wyznaczonego przez sąd pełnomocnika z urzędu, jeżeli jej sytuacja finansowa nie pozwala na opłacenie pełnomocnika”, a także „prawo do ochrony i odszkodowania, jak również prawo do złożenia wniosku o udzielenie ochrony”. W kodeksie postępowania karnego Gruzji

44. Zgodnie z zaleceniem Komitetu Przeciwko Torturom (z 2013 r.) dotyczącym „podjęcia natychmiastowych prawnych i innych środków w celu zapewnienia ofiarom tortur i złego traktowania zadośćuczynienia oraz możliwego do wyegzekwowania prawa do sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania” zaleca się, aby w odpowiednim ustawodawstwie wyraźnie przewidziano skuteczne środki prawne zapewniające zadośćuczynienie dla ofiar tortur i innego złego traktowania.

4.3 Zasada non-refoulement

45. Różne dokumenty międzynarodowe zobowiązują Państwa do stosowania zasady *non-refoulement* w przypadku występowania ryzyka tortur i innego złego traktowania.³⁰ W pkt 28 komentarza ogólnego nr 4 stwierdza się: „stosowanie okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, niezależnie od tego, czy stanowią one tortury, na które dana osoba i/lub jej rodzina byłaby narażona w Państwie pochodzenia lub w Państwie, do którego dana osoba jest deportowana, stanowi wskazówkę, że danej osobie grożą tortury, jeżeli zostanie ona deportowana do jednego z tych Państw”. Ponadto w licznych sprawach ETPC stwierdzał, że w przypadku dokonania ekstradycji osoby skarżącej doszłoby do naruszenia art. 3 EKPC, gdyż byłaby ona narażona na „realne ryzyko” nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania.³¹ Ponadto zasada *non-refoulement* obowiązująca na mocy EKPC ma zastosowanie zarówno do nieludzkiego i poniżającego traktowania, jak i czynów popełnianych przez podmioty niepaństwowe, takich jak przemoc domowa czy przemoc motywowana homofobią, natomiast na mocy Konwencji ONZ odnosi się ona jedynie do tortur.
46. W art. 55 Konstytucji zakazuje się ekstradycji obywateli polskich (z pewnymi wyjątkami), a w art. 56 przyznaje się cudzoziemcom prawo do korzystania z prawa azylu. Z zadowoleniem przyjmuje się również fakt, że polska ustawa o cudzoziemcach oraz ustawa o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia ochronę prawną przed ekstradycją w przypadkach, gdy życie, wolność i bezpieczeństwo osobiste takich osób mogą być zagrożone bądź mogą one podlegać torturom lub innemu złemu traktowaniu.³² W związku jednak z brakiem definicji tortur w ustawodawstwie niezbędne są dodatkowe zabezpieczenia w celu zapewnienia pełnego stosowania tej zasady w odniesieniu do wszystkich aktów tortur i innego złego traktowania.

4.4 Zasada wyłączenia dowodów

47. W kontekście bezwzględnego zakazu tortur i innego złego traktowania należy uwzględnić zasadę wyłączenia dowodów. W art. 15 Konwencji ONZ zobowiązuje się państwa do zapewnienia, aby „jakiegokolwiek oświadczenie, które, jak ustalono, zostało

zobowiązano sędziego do „poinformowania oskarżonego o [...] prawie do wniesienia skargi (roszczenia) w związku z torturami i nieludzkim traktowaniem”.

³⁰ Zob. pkt 45 [komentarza ogólnego nr 4](#) dotyczącego wdrożenia art. 3 Konwencji w kontekście art. 22 z dnia 9 lutego 2018 r. Zob. art 33 [Konwencji Dotyczącej Statusu Uchodźców](#) z 1951 r.

³¹ Zob. [Soering przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#) (nr 14038/88 z dnia 7 lipca 1989 r.), [Chahal przeciwko Zjednoczonemu Królestwu](#) (nr 22414/93 z dnia 15 listopada 1996 r.), [Saadi przeciwko Włochom](#) (nr 37201/06 z dnia 28 lutego 2008 r.) oraz [M.S.S. przeciwko Belgii and Grecji](#) (nr 30696/09 z dnia 21 stycznia 2011 r.).

³² Zob. art. 348 i 351 polskiej ustawy o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r. poz. 1650) oraz art. 15 ustawy o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2003 r. poz. 1176).

złożone w wyniku zastosowania tortur, nie zostało wykorzystane w charakterze dowodu w postępowaniu, z wyjątkiem wypadku, gdy jest ono wykorzystywane przeciwko osobie oskarżonej o stosowanie tortur, jako dowód na to, że oświadczenie zostało złożone.”³³ Ponadto w art. 12 Deklaracji w sprawie ochrony wszystkich osób przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem stanowi się: „[j]akiegokolwiek oświadczenie, które uznane zostanie za złożone w rezultacie tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, nie może być przywoływane jako dowód [...] w jakimkolwiek innym postępowaniu.”

48. W uwagach końcowych Komitetu Przeciwko Torturom ponownie formułuje się zasadę wyłączenia dowodów, zalecając Państwu „podjęcie kroków niezbędnych w celu zapewnienia, aby w praktyce wyznania uzyskane przy użyciu tortur lub przymusu nie były dopuszczane w postępowaniu sądowym zgodnie z odpowiednim ustawodawstwem krajowym oraz art. 15 Konwencji”. Dodatkowo zaleca się, aby Państwo: „zapewniło dostosowanie prawa regulującego dowody przedstawiane w postępowaniu sądowym do art. 15 Konwencji ONZ w celu jednoznacznego wyłączenia wszelkich wyznań uzyskanych w wyniku tortur.”³⁴
49. Specjalny sprawozdawca ds. tortur wyraził też następującą opinię: „[z]asada wyłączenia dowodów ma fundamentalne znaczenie dla utrzymania zakazu tortur oraz innego złego traktowania, zniechęcając do popełniania takich czynów. Zasada ta stanowi część ogólnego i bezwzględnego zakazu tortur oraz innego złego traktowania.” W sprawozdaniu odnotowano ponadto, że Państwo ma obowiązek „wykroczyć poza dosłowny zakres art. 15 Konwencji ONZ oraz zapewnić w ustawodawstwie krajowym procedury zapewniające wyłączenie wszelkich dowodów uzyskanych z naruszeniem gwarancji mających na celu ochronę przed torturami i innym złym traktowaniem.”³⁵
50. W polskim ustawodawstwie nie wprowadzono zasady wyłączenia dowodów w przypadku tortur i innego złego traktowania. Na przykład w art. 170 kodeksu postępowania karnego wymieniono pewną liczbę warunków oddalenia wniosku dowodowego, ich zakres nie obejmuje jednak aktów tortur i innego złego traktowania.
51. **Zaleca się, aby w odpowiednim ustawodawstwie zawrzeć przepisy wyraźnie zabraniające wykorzystywania dowodów uzyskanych w wyniku tortur oraz, zgodnie z zasadą wyłączenia dowodów, określające jako niedopuszczalne dowody lub pozasądowe oświadczenia uzyskane w wyniku tortur lub innego złego traktowania. Wykaz ten można również uzupełnić w art. 170 kodeksu postępowania karnego, w którym wymieniono warunki oddalenia wniosku dowodowego.**

³³ Na przykład w kodeksie postępowania karnego Niemiec stanowi się: „[o]świadczenia, które zostały uzyskane z naruszeniem zakazu [między innymi złego traktowania, naruszenia nietykalności fizycznej] [...] nie mogą być wykorzystywane, nawet jeżeli oskarżony wyraża zgodę na ich wykorzystanie”. W kodeksie postępowania karnego Gruzji stanowi się: „gdy do zawarcia ugody obrończej doszło w wyniku tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania bądź użycia innej przemocy, gróźb, oszustwa [...], sprawę przekazuje się prokuratorowi wyższego szczebla”.

³⁴ Zob. sprawozdania roczne Komitetu Przeciwko Torturom z lat [2012](#) i [2014](#). Zob. też [Sprawozdanie Komitetu Przeciwko Torturom zawierające uwagi końcowe dotyczące Finlandii](#) z dnia 20 stycznia 2017 r., w którym Komitet z zadowoleniem przyjął zmiany „wyraźnie zakazujące wykorzystywania dowodów uzyskanych w wyniku tortur w postępowaniu sądowym, jednocześnie odnotowując, że niedawne zmiany w ustawodawstwie i praktyce mogły poskutkować zmniejszeniem gwarancji prawnych dla osób ubiegających się o azyl oraz zwiększyć ryzyko ich odesłania”.

³⁵ Zob. pkt 63 i 69 [Sprawozdania specjalnego sprawozdawcy](#) dotyczącego tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania z dnia 10 kwietnia 2014 r.

ZAŁĄCZNIK I: WYCIĄG Z ODPOWIEDNIEGO USTAWODAWSTWA

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. poz. 483)

Art. 40.

Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

2. Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej z 2016 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137)

Art. 118a

§ 2. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

[...]

3) stosuje tortury lub poddaje osobę okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, [...] podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 123.

§ 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, dopuszcza się zabójstwa wobec: 1) osób, które składając broń lub nie dysponując środkami obrony poddały się; 2) rannych, chorych, rozbitków, personelu medycznego lub osób duchownych; 3) jeńców wojennych; 4) ludności cywilnej obszaru okupowanego, zajętego lub na którym toczą się działania zbrojne, albo innych osób korzystających w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochraniającej swoją obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 246.

Funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 247.

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą prawnie pozbawioną wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli sprawca działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Opinia ODIHR dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie

§ 3. Funkcjonariusz publiczny, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1 lub 2, podlega karze określonej w tych przepisach.

ZAŁĄCZNIK II: PRZYKŁADY DEFINICJI TORTUR

W poniższych przykładach przedstawiono definicje tortur zawarte w różnych kodeksach karnych, nie stanowią one jednak żadnej konkretnej definicji zaaprobowanej przez ODIHR. Ponadto nie należy zakładać, że wskazane kraje spełniają inne podstawowe wymogi dotyczące zakazu tortur i innego złego traktowania.

Kodeks karny Kanady

Artykuł 269 ust. 1 – Tortury

(1) Każdy funkcjonariusz i każda osoba działająca z polecenia bądź za wyraźną lub milczącą zgodą funkcjonariusza, która zadaje tortury jakiegokolwiek innej osobie, jest winna przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego i podlega karze pozbawienia wolności na okres do lat czternastu.

(2) Do celów niniejszej sekcji *funkcjonariusz* oznacza: (a) funkcjonariusza organów ścigania; (b) urzędnika publicznego; (c) członka Kanadyjskich Sił Zbrojnych; lub (d) każdą osobę mogącą na mocy prawa obowiązującego w obcym państwie wykonywać uprawnienia wykonywane w Kanadzie przez osobę, o której mowa w lit. a), b) lub c), niezależnie od tego, czy osoba ta wykonuje uprawnienia w Kanadzie, czy też poza Kanadą;

Tortury oznaczają wszelkie działanie lub zaniechanie, wskutek którego zadaje się umyślnie osobie ostry ból lub cierpienie, fizyczne lub psychiczne (a) w celu (i) uzyskania od tej osoby lub od osoby trzeciej informacji lub oświadczenia; (ii) ukarania tej osoby za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana; oraz (iii) zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią; albo (b) w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiego rodzaju dyskryminacji; określenie to nie obejmuje jednak działania lub zaniechania wynikającego wyłącznie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanego z tymi sankcjami lub wywołanego przez nie przypadkowo.

Zob. też [uwagi końcowe Komitetu Przeciw Torturom](#), w których odnotowano z zadowoleniem, że definicja tortur w kanadyjskim kodeksie karnym jest zgodna z definicją zawartą w art. 1 Konwencji ONZ.

Kodeks karny Finlandii

Sekcja 9(a) – Tortury (990/2009)

1. Jeżeli funkcjonariusz państwowy zadaje innej osobie poważne cierpienie fizyczne lub psychiczne (1) w celu skłonienia jej lub innej osoby do przyznania się lub udzielenia informacji; (2) w celu ukarania jej za czyn popełniony przez tę osobę lub inną osobę albo o którego dokonanie jest ona podejrzana; (3) w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią bądź inną osobę; lub (4) ze względu na rasę, pochodzenie narodowe lub etniczne, kolor skóry, język, płeć, wiek, relacje rodzinne, orientację seksualną, cechy wrodzone, niepełnosprawność, stan zdrowia, wyznanie, poglądy polityczne, działalność polityczną lub zawodową bądź inne odpowiednie powody, podlega on karze za tortury

Opinia ODIHR dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie

- wynoszącej od dwóch do dwunastu lat pozbawienia wolności, a dodatkowo usunięciu z urzędu.
2. Funkcjonariusz państwowy, który w sposób wyraźny lub dorozumiany aprobuje czyn wskazany w pkt 1, popełniony przez podwładnego lub osobę znajdującą się w inny sposób pod jego władzą i nadzorem, również podlega karze za tortury.
 3. Usiłowanie jest karane.
 4. Przepisy niniejszej sekcji dotyczące funkcjonariuszy państwowych mają również zastosowanie do osób zaufania publicznego oraz do osoby sprawującej władzę publiczną oraz, z wyjątkiem sankcji usunięcia z urzędu, również do pracownika przedsiębiorstwa publicznego i funkcjonariusza państwowego innego państwa.

Zob. też [uwagi końcowe Komitetu Przeciw Torturom](#), w których odnotowano z zadowoleniem włączenie zakazu stosowania tortur i innego traktowania naruszającego godność ludzką do Konstytucji Finlandii; w [2017 r.](#) Komitet dodatkowo z zadowoleniem przyjął wdrożenie przez Państwo inicjatyw mających na celu zmianę jego ustawodawstwa w obszarach istotnych z punktu widzenia Konwencji ONZ, w tym ustawy o dochodzeniach karnych.

Kodeks karny Gruzji

Tortury – art. 144:

1. Tortury, czyli narażenie osoby, jej bliskiego krewnego lub osoby, która jest od niej zależna materialnie bądź w inny sposób, na warunki powodujące ostry ból fizyczny bądź cierpienie psychiczne lub moralne, albo traktowanie jej w sposób skutkujący takim bólem lub cierpieniem w celu uzyskania informacji, dowodów lub wyznania, w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku bądź ukarania tej osoby za czyn, który ona lub osoba trzecia popełniła bądź którego popełnienie jej się zarzuca, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od siedmiu do dziesięciu lat.
2. Ten sam czyn popełniony: a) przez funkcjonariusza lub osobę zajmującą równoważne stanowisko; b) wskutek nadużycia stanowiska; c) wielokrotnie; d) przeciwko dwóm lub większej liczbie osób; e) przez więcej niż jedną osobę; f) wskutek naruszenia zasady równości osób lub ze względu na ich rasę, kolor skóry, język, płeć, wyznanie, przekonania, poglądy polityczne lub inne, narodowość, przynależność etniczną, przynależność społeczną, pochodzenie, miejsce zamieszkania, status materialny lub tytuł; g) świadomie przez sprawcę wobec kobiety w ciąży, osoby małoletniej, osoby zatrzymanej bądź w inny sposób pozbawionej wolności, osoby bezbronnej lub zależnej od sprawcy w sposób materialny lub inny; h) na podstawie umowy; i) w celu wzięcia zakładnika, podlega karze pozbawienia wolności na okres od dwóch do pięciu lat, z pozbawieniem lub bez pozbawienia prawa do sprawowania urzędu lub wykonywania określonej działalności przez okres do lat pięciu.
3. Ten sam czyn popełniony przez grupę zorganizowaną podlega karze pozbawienia wolności na okres od lat dwunastu do siedemnastu z pozbawieniem prawa do sprawowania urzędu lub wykonywania określonej działalności przez okres do lat pięciu.

Zob. też [uwagi końcowe Komitetu Przeciw Torturom](#), w których odnotowano z zadowoleniem, że obecne prawodawstwo jest zgodne z międzynarodowymi normami w odniesieniu do definicji tortur.

Ustawa o sądownictwie karnym Irlandii (ustawa dotycząca Konwencji ONZ o zakazie stosowania tortur nr 11 z 2000 r.)

Sekcja 1

- (1) Do celów niniejszej ustawy [...] tortury oznaczają działanie lub zaniechanie, wskutek którego zadaje się umyślnie osobie ostry ból lub cierpienie, fizyczne lub psychiczne (a) w celu (i) uzyskania od tej osoby lub od innej osoby informacji lub wyznania; (ii) ukarania tej osoby za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana; oraz (iii) zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią; albo (b) w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji; określenie to nie obejmuje jednak działania wynikającego wyłącznie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanego z tymi sankcjami lub wywołanego przez nie przypadkowo.

Kodeks karny Słowenii

Tortury – art. 265

- (1) Kto umyślnie zadaje innej osobie ostry ból lub cierpienie, fizyczne lub psychiczne, w celu uzyskania informacji lub wyznania od niej lub od osoby trzeciej, ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub przez osobę trzecią albo o dokonanie którego jest ona podejrzana, w celu zastraszenia tej osoby lub wywarcia na nią nacisku bądź zastraszenia osoby trzeciej lub wywarcia na nią nacisku lub też w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy naruszenia równości, podlega karze pozbawienia wolności przez okres od roku do dziesięciu lat.
- (2) Jeżeli ból i cierpienie, o których mowa w poprzednim punkcie, zostały spowodowane lub zadane przez funkcjonariusza bądź dowolną inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z jej inicjatywy lub też za jej wyraźną lub milczącą zgodą, taki funkcjonariusz lub osoba występująca w charakterze urzędowym podlega karze pozbawienia wolności przez okres od trzech do dwunastu lat.

Zob. też [uwagi końcowe Komitetu Przeciwko Torturom dotyczące Słowenii](#), w których z zadowoleniem przyjęto wprowadzenie definicji tortur do ustawodawstwa.